
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΩΝ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
11/07/2009

Θέμα Α.

Κάθε φορά, λοιπόν, που συγκεντρώνονταν, αδικούσε ο ένας τον άλλο, επειδή δεν κατείχαν την πολιτική τέχνη, ώστε πάλι διασκορπισμένοι καταστρέφονταν. Ο Δίας, λοιπόν, επειδή φοβήθηκε για το γένος μας, μήπως χαθεί ολόκληρο, στέλνει τον Ερμή να φέρει στους ανθρώπους το σεβασμό και τη δικαιοσύνη, για να είναι (αυτά) η τάξη των πόλεων και συνδετικοί κρίκοι φιλίας. Ρωτά, λοιπόν, ο Ερμής το Δία με ποιον τρόπο άραγε να δώσει στους ανθρώπους τη δικαιοσύνη και το σεβασμό: «Τι από τα δύο, όπως έχουν μοιραστεί οι τέχνες, έτσι να τα μοιράσω και αυτά»; Και έχουν μοιραστεί ως εξής: ένας που κατέχει την ιατρική τέχνη είναι αρκετός για πολλούς, παρομοίως και οι άλλοι τεχνίτες· έτσι, λοιπόν, να βάλω στους ανθρώπους και τη δικαιοσύνη και το σεβασμό ή να τις μοιράσω σε όλους»; «Σε όλους», είπε ο Δίας «και όλοι να έχουν μερίδιο· γιατί δεν είναι δυνατό να υπάρχουν πόλεις, αν λίγοι έχουν μερίδιο σε αυτά, όπως ακριβώς στις άλλες τέχνες· και θέσπισε νόμο από εμένα να θανατώνουν ως αρρώστια της πόλης αυτόν που δε μπορεί να μετέχει στο σεβασμό και στη δικαιοσύνη».

Θέμα Β1.

Ο Δίας ως ο υπέρτατος ρυθμιστής των πάντων αποφασίζει να σώσει τους ανθρώπους στέλνοντας την «αιδώ» και τη «δίκη», ώστε να είναι δυνατή η οργάνωση κοινωνιών. Η «αιδώς» εκφράζει τη ντροπή, την ταπείνωση που νιώθει ένας άνθρωπος όταν συμπεριφέρεται με τρόπο που αντιβαίνει στους άγραφους και γραπτούς κώδικες ηθικής συμπεριφοράς. Η αιδώς εμπεριέχει και το αίσθημα της σεμνότητας, της ταπεινότητας, του σεβασμού προς τους άλλους ανθρώπους και του αυτοσεβασμού. Ο άνθρωπος κυριεύεται από το αίσθημα της αιδούς, όταν οι πράξεις του τον μειώνουν και τον ρίχνουν στη συνείδηση και τα μάτια των άλλων. Όλος ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός είναι «πολιτισμός ντροπής», δηλαδή η υπακοή στους νόμους είναι προϊόν εσωτερικού καταναγκασμού. Κάθε άτομο γεννιέται με έναν κώδικα συμπεριφοράς

και ενεργεί βάσει αυτού. Κάθε απόκλιση από αυτή τη νόρμα γίνεται πηγή άγχους και εστία εσωτερικής σύγκρουσης που γεννά αίσθημα ντροπής, ενώ η συμμόρφωση με τους κανόνες δικαίου εξασφαλίζει την κοινωνική αποδοχή. Αμέτρητα είναι τα παραδείγματα στα οποία η τιμή, ο αυτοσεβασμός, η φήμη του ονόματος υπήρξαν τα κίνητρα των πράξεων που αποσκοπούσαν στην αποφυγή της *αιδούς*: ο Έκτορας φοβάται μη χαρακτηριστεί δειλός παρά τον ίδιο το θάνατο.

Η «*δίκη*» σημαίνει τη δικαιοσύνη, τη τήρηση των νόμων, την απόδοση δικαιοσύνης, την επιβολή ποινών στους παραβάτες των νόμων, εννοείται όμως και η τήρηση των άγραφων νόμων, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των άλλων ανθρώπων, το αίσθημα της ανάγκης προστασίας αυτών των δικαιωμάτων. Τελικά, με τον όρο «*δίκη*» εννοείται λιγότερο ο νόμος και η τήρηση του και περισσότερο η εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου για δικαιοσύνη, η έμφυτη *δίνα* του για το νόμιμο, το ηθικό και το έντιμο.

Η «*αιδώς*» και η «*δίκη*» είναι οι δυο δυνάμεις που βάζουν σε τάξη τις ανθρώπινες κοινωνίες και αποτελούν το συνεκτικό τους ιστό. Σφυρηλατούν την ενότητα και την ομόνοια μεταξύ των ανθρώπων, ώστε να μη συγκρούονται με αποτέλεσμα να προλαμβάνεται ή και να καταστέλλεται η αδικία. Ενισχύοντας την ηθική του ατόμου, το απαλλάσσουν από ταπεινά ένστικτα και πάθη, το απομακρύνουν από την ιδιοτέλεια, την αισχροκέρδεια, τον ωφελιμισμό, αναπτύσσουν την εντιμότητα και την κοινωνικότητα. Σε συλλογικό επίπεδο κατοχυρώνουν την ισονομία, αποσοβούν τάσεις διχόνοιας και αντιπαλότητας, περιορίζοντας τις διαθέσεις αυτών που θέλουν να αδικήσουν και οριοθετούν τη δράση των ατόμων σε συγκεκριμένα και αποδεκτά πλαίσια.

Θέμα Β2.

Ο μύθος κλείνει με τη ρητή και μάλλον υπερβολικά σκληρή εντολή του Δία να επιβληθεί νόμος, σύμφωνα με τον οποίο, όποιος δε συμμετέχει στην *αιδώ* και τη *δίκη* να θανατώνεται. Μάλιστα, ο πολίτης αυτός παρομοιάζεται με το μέλος του ανθρώπινου σώματος το οποίο δεν έχει υγεία και πρέπει να αφαιρεθεί, γιατί είναι επικίνδυνο για τον υπόλοιπο οργανισμό.

Εύλογα δημιουργείται βέβαια η απορία: αφού ο Δίας δίνει σ' όλους τους ανθρώπους την *αιδώ* και τη *δίκη*, γιατί στη συνέχεια επιβάλλει τιμωρία σε αυτούς που

δε τις διαθέτουν; Τελικά έχουν ή δεν έχουν όλοι την *αιδώ* και τη *δίκη*; Στο ερώτημα αυτό μπορούμε να απαντήσουμε ως εξής: η *αιδώς* και η *δίκη* δεν είναι έμφυτες στον άνθρωπο, αφού δεν τους δόθηκαν από τη στιγμή της δημιουργίας τους. Άρα, δεν αποτελούν μέρος της αρχικής φύσης του ανθρώπου και η μετέπειτα επέμβαση του Δία δεν είναι μια εμφύτευση αυτών των αξιών στην ανθρώπινη φύση. Περισσότερο μοιάζει με μια παρέμβαση που έρχεται να επιβάλει στους ανθρώπους να υιοθετήσουν αυτά τα στοιχεία. Ο Δίας δηλαδή στέλνει την *αιδώ* και τη *δίκη*, για να μην αφανιστούν οι άνθρωποι και στέλνει ρητή εντολή να τις έχουν όλοι. Αν κάποιοι παραβούν την εντολή και δεν τις αποδεχθούν ως στοιχεία του χαρακτήρα τους, τότε θα πρέπει να τιμωρηθούν με θάνατο.

Θέμα Β3.

Ο Πρωταγόρας μετά την αφήγηση του μύθου του καταλήγει στο συμπέρασμα ότι όλοι οι άνθρωποι μετέχουν στην πολιτική τέχνη, καθώς σε όλους δόθηκε από το Δία η *αιδώς* και η *δίκη*, τα απαραίτητα συστατικά της πολιτικής τέχνης. Με το μύθο του εξήγησε στο Σωκράτη ότι η στάση των Αθηναίων είναι λογική και σωστή, καθώς όλοι έχουν λάβει τα συστατικά της πολιτικής τέχνης. Σχετικά με το συλλογισμό του Πρωταγόρα, παρατηρούμε ότι έχει αποδείξει τον καθολικό χαρακτήρα της πολιτικής αρετής και έχει αιτιολογήσει τη στάση των Αθηναίων. Ωστόσο, δεν έχει αποδείξει ότι η αρετή είναι διδακτική, που ήταν η βασική διαφωνία του Σωκράτη. Βέβαια, μπορούμε να κάνουμε μια υπόθεση: αφού η *αιδώς* και η *δίκη* δε δόθηκαν στους ανθρώπους από την πρώτη στιγμή της δημιουργίας τους αλλά εκ των υστέρων, δεν αποτελούν μέρος της αρχικής τους φύσης, δεν είναι έμφυτες. Άρα, ως μη έμφυτες, μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι είναι επίκτητες και κατ' επέκταση διδακτές. Επιπλέον, αν και η *αιδώς* και η *δίκη* μοιράστηκαν σε όλους τους ανθρώπους, κάποιοι μπορεί να μη θέλουν να τις αποκτήσουν. Επομένως, επαφίεται στην ελεύθερη βούληση του ανθρώπου να δεχτεί τα δώρα του Δία και απαιτείται τόσο προσωπικός μόχθος όσο και σωστή διδασκαλία. Ο Πρωταγόρας οδηγείται με απόλυτη σιγουριά στο συμπέρασμα της καθολικότητας της πολιτικής αρετής βασιζόμενος μόνο σ' ένα μύθο. Ο μύθος όμως από μόνος του δεν μπορεί να έχει αποδεικτική και αναντίρρητη ισχύ. Έτσι, το συμπέρασμα του Πρωταγόρα είναι αυθαίρετο και δεν μπορεί να αποτελεί επιχείρημα υπέρ της ορθότητας της άποψης του.

Ο Σωκράτης στο μεταφρασμένο κείμενο εκθέτει το ένα από τα δυο επιχειρήματα που έχει επιστρατεύσει για το μη *διδακτόν* της αρετής, ότι δηλαδή οι Αθηναίοι, όντας σοφοί, αναγνωρίζουν την αρμοδιότητα σε κάθε συμπολίτη τους («κανένας δεν τον ψέγει») να δίνει στην εκκλησία του δήμου συμβουλές, ειδικά σε ζητήματα πολιτικά, χωρίς να έχει διδαχτεί από πουθενά αυτό το πράγμα και χωρίς να έχει δάσκαλο. Ωστόσο, όταν πρόκειται για άλλα ζητήματα, έξω από τα πολιτικά, καλούνται να δώσουν τη συμβουλή τους μόνο όσοι έχουν εξειδικευμένες γνώσεις και τις έχουν διδαχτεί. Επομένως, ο Σωκράτης υπεραμύνεται της άποψης του τονίζοντας ότι οι Αθηναίοι πολίτες δεν χρήζουν διδασκαλίας της πολιτικής αρετής καθώς την κατέχουν. Εδώ ο Σωκράτης φαίνεται να υπεραπλουστεύει κάπως τα πράγματα δεδομένου ότι ακόμη και στα τεχνικά θέματα, εκτός από την καθαρή τεχνική, σπουδαίο ρόλο παίζουν και άλλοι παράγοντες. Το αντεπιχείρημα του Σωκράτη δεν είναι ισχυρό κι αυτό συμβαίνει γιατί και ο ίδιος στην πραγματικότητα πιστεύει πως η αρετή είναι διδακτή. Όμως προσποιείται για να αναγκάζει τον Πρωταγόρα να υποστηρίξει το αντίθετο, αναπτύσσοντας τα αντεπιχειρήματά του.

Θέμα Β4.

Η απάντηση βρίσκεται στο σχολικό βιβλίο, **σελ. 36-37**: «Όπως λέει και ο Αριστοτέλης ... προς το καθολικό και το αιώνιο».

Θέμα Β5.

(οι απαντήσεις είναι ενδεικτικές)

ἀθροισθεῖεν → συνάθροιση

σκεδαννύμμενοι → διασκέδαση

διεφθείροντο → δολιοφθορά

ἀπόλοιτο → απώλεια

ἄγοντα → διαγωγή

δοίη → δώρο

νενέμηνται → νομός

θῶ → πρόσθεση

μετεχόντων → συμμετοχή

γένοντο → γεγονός

Θέμα Γ.

Έτσι, μου φαίνεται, είπε, ότι αυτός που δεν γνωρίζει τη δύναμή του αγνοεί τον εαυτό του. Εκείνο, όμως δεν είναι φανερό, είπε, ότι δηλαδή, εξαιτίας, αφενός, της γνώσης των εαυτών τους οι άνθρωποι επιτυγχάνουν τα μεγαλύτερα καλά, αφετέρου, εξαιτίας

του ότι εξαπατούν τους εαυτούς τους παθαίνουν τα μεγαλύτερα κακά; Διότι οι μεν που γνωρίζουν τους εαυτούς τους γνωρίζουν και τα αναγκαία για τους εαυτούς τους και διακρίνουν όσα μπορούν και όσα δεν μπορούν· και πράττοντας όσα ξέρουν καλά, εξασφαλίζουν όσα έχουν ανάγκη και ευτυχούν, απέχοντας όμως από όσα δεν τα γνωρίζουν καλά δεν διαπράττουν σφάλματα και αποφεύγουν τη δυστυχία. Γι' αυτό όμως και επειδή μπορούν να εξετάζουν τους άλλους ανθρώπους εξαιτίας της χρησιμότητας των άλλων πορίζονται τα αγαθά και προφυλάσσονται από τα κακά.

Θέμα Γ1

α.

ἔφη → φαμέν

εἰδέναι → εἰδείη

πάσχουσιν → πείσοιο

ἔψευσθαι → ἔψευσθε

διαγιγνώσκουσιν → διάγνωθι

β.

τήν δύναμιν → (ῶ) δύναμι

πλείστα → τόν πολύν

οἱ εἰδότες → τοῖς εἰδόσι

ἄ → ῶ

κακῶς → κάκιστα/χείριστα

Θέμα Γ2

α.

ἀγνοεῖν → ειδικό **απαρέμφατο**, αντικείμενο στο ρήμα «δοκεῖ».

διά τό ἐψεῦσθαι → **εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας** στο ενν. ρήμα «πάσχουσιν»

ἑαυτοῖς → **δοτική αντικειμενική** στο «ἐπιτήδεια»

ῶν → **αντικείμενο** στο ρ. «δέονται»

ἀναμάρτητοι → **κατηγορούμενο** στο ενν. οὗτοι (εἰδότες) από το ρ. «γίνονται»

τῶν ἄλλων → **γενική αντικειμενική** στο «χρείας»

β. «ὅτι διά μέν τό εἰδέναι ... ἄνθρωποι» : δευτερεύουσα ονοματική ειδική πρόταση, εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο «ὅτι» (αντικειμενική κρίση), εκφέρεται με οριστική (πάσχουσιν) γιατί δηλώνει το πραγματικό και λειτουργεί συντακτικά ως επεξήγηση στη δεικτική αντωνυμία «ἐκεῖνο».

«καί ἃ μέν ἐπίστανται» : δευτερεύουσα ονοματική αναφορική πρόταση, εισάγεται με την αναφορική αντωνυμία «ἃ», εκφέρεται με οριστική (ἐπίστανται) γιατί δηλώνει το πραγματικό και λειτουργεί συντακτικά ως αντικείμενο στη μετοχή «πράττοντες».